

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดเกี่ยวกับพรมแดน ชายแดนและเขตแดนระหว่างประเทศนั้นมีการกล่าวถึงกันมานานในหลาย ๆ มิติ ตามแง่มุมของศาสตร์แต่ละสาขา เช่น รัฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การทหาร สังคมวิทยา เป็นต้น ซึ่งก็มีเนื้อหาสาระค่อนข้างหลากหลาย ผู้วิจัยได้พยายามศึกษาค้นคว้าแนวความคิดดังกล่าว เพื่อใช้เป็นกรอบความคิดหรือใช้เป็นแนวทางเทียบเคียงในการวิจัยครั้งนี้ โดยแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับพรมแดนระหว่างประเทศ
2. งานวิจัยเกี่ยวกับการวางแผนและพัฒนาชุมชนบริเวณพรมแดนหรือชายแดน

1. แนวความคิดเกี่ยวกับพรมแดนระหว่างประเทศ

พรมแดนมีความสำคัญในแง่ที่เป็นตัวบ่งบอกเนื้อที่ และความเป็นอธิปไตย ของแต่ละรัฐ เสมือนหนึ่ง เครื่องชี้ขอบเขตของรัฐแนวความคิดเรื่องพรมแดน เริ่มปรากฏขึ้นสำหรับพรมแดนทางบกก่อน และเริ่มใช้ในทวีปยุโรป มาตั้งแต่สมัยจักรวรรดิโรมันในคริสต์ศตวรรษที่ 3 โดยการสร้างป้อมและแนวกำแพง เช่นเดียวกับที่จีนได้เริ่มทำไว้ในทวีปเอเชีย ซึ่งเป็นการกำหนดพรมแดนที่มีวัตถุประสงค์แคบเพียงเพื่อเตรียมการป้องกันการรุกรานจากโลกภายนอกเท่านั้น (วีรพันธ์ วัชรชาติยศ, 2528) และแนวคิดเรื่องนี้เริ่มมีความสำคัญและจำเป็นมากขึ้น ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 และ 17 เป็นต้นมา เมื่อความคิดเรื่องรัฐประเทศได้ขยายตัวขึ้น ความสำคัญของพรมแดนก็เด่นชัดขึ้น เพราะพรมแดนเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ มีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองอำนาจอธิปไตย พื้นที่และประชาชนภายในรัฐ โดยพรมแดนมีลักษณะเป็นเส้นที่แสดงอาณาเขตของรัฐ เป็นเส้นที่รัฐเอกราชสองรัฐหรือมากกว่าสองรัฐมาประชิดกันอยู่

เพรสคอต (Prescott, 1965) ได้นิยามคำว่าเขตแดน (frontier) และชายแดน (border) ว่ามีความหมายเหมือนกัน กล่าวคือ เขตแดนการเมือง (political frontier) เป็นดินแดนที่ตั้งอยู่บริเวณเขตแดนระหว่างประเทศ ทั้งสองประเทศนั้นยังไม่กำหนดแน่นอนว่าบริเวณนั้นเป็นพื้นที่ของใคร ทั้งนี้เนื่องจากการปักปันเขตแดนยังไม่สมบูรณ์บริเวณดังกล่าวจึงถือว่าเป็นอยู่ในระยะการเปลี่ยนแปลง (transitional 2 zone) เขตแดนทางการเมืองมักเป็นพื้นที่ที่มีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่ำ ขาดความปลอดภัยมีการตั้งถิ่นฐานเบาบาง ทั้งนี้เพราะสภาพทางกายภาพของบริเวณเขตแดนหรือชายแดนมักจะเป็นพื้นที่ทะเลทรายหรือภูเขาหรือแม่น้ำ หนองน้ำหรือพื้นที่ป่าไม้ เป็นต้น

คำว่าพรมแดนระหว่างประเทศ (international boundary) นั้น มีคุณลักษณะเฉพาะอยู่ที่องค์ประกอบทางพื้นที่ของรัฐที่มีการกำหนดแน่นอน โดยอาศัยเส้นพรมแดน (boundary line) อาจเป็นแนวท่งหญ้าหรือป่าไม้ที่ตัดโล่งและมีเครื่องหมายปักปันเขตแดนปรากฏให้เห็น หรือไม่กำหนดลงไปก็เป็นที่ ๆ มีการยอมรับเป็นลายลักษณ์อักษร มีเงื่อนไขไว้ในสนธิสัญญาระหว่างกัน พรมแดนอาจจะเป็นที่ยอมรับโดยกฎหมายระหว่างประเทศหรือยอมรับแต่เพียงบางประเทศที่อยู่ใกล้เคียงเท่านั้นหรือเป็นพรมแดนที่มีอยู่ในแผนที่ แต่ไม่ปรากฏอยู่ในพื้นที่จริง ซึ่งการกำหนดตกลงกันในเรื่องนี้มีลำดับชั้นต่าง ๆ จากการตกลงโดยทั่วไปทางการเมือง (allocation of territory in general terms) การกำหนดพรมแดน (delimitation) โดยใช้สนธิสัญญาระหว่างกัน และการปักปันพรมแดน (demarcation) ซึ่งเป็นการปักปันพรมแดนลงตรงพื้นที่นั้นเลย (at the site) มีเครื่องหมายหมดเขตประเทศและอื่น ๆ และขั้นสุดท้ายนี้ถือว่าเป็นขั้นสำคัญที่สุด (สวาท เสนาณรงค์, 2524) เส้นพรมแดนที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อชี้แสดงดินแดนซึ่งอยู่ภายใต้เขตอำนาจอธิปไตยของรัฐแต่ละรัฐ ถือว่าเป็นเส้นพรมแดนที่มีความสมบูรณ์ที่สุด แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า รัฐที่ยังไม่ได้ทำการกำหนดเส้นพรมแดนให้แล้วเสร็จสมบูรณ์ ตลอดแนวพรมแดนของตนจะขาดองค์ประกอบความเป็นรัฐ เพราะรัฐอาจมีขึ้นมาจากการใช้อำนาจอธิปไตยที่แท้จริงของรัฐเหนือดินแดนซึ่งสามารถกำหนดได้ แม้ว่าจะยังไม่ได้มีการกำหนดเส้นพรมแดนที่แน่นอนให้สมบูรณ์ก็ตาม วิธีการกำหนดเส้นพรมแดนอาจจะกำหนดได้ 2 วิธี คือ การกำหนดโดยอาศัยทฤษฎีตามพิกัดทางภูมิศาสตร์ซึ่งมีข้อบกพร่องตรงที่ไม่สามารถและเห็นได้โดยชัดเจนในพื้นที่จริง จึงไม่

ได้รับความนิยมนอกในปัจจุบัน และการกำหนดตามลักษณะภูมิประเทศที่แท้จริง อาจจะใช้ทางน้ำทางบกและทางอากาศ อาจยึดสันเขา (crete) สันปันน้ำ (watershed) ร่องน้ำลึก (thalweg) เป็นต้น (วีรพันธ์ วัชรานิตย์ 2528) หรืออาจจะใช้ลักษณะความแตกต่างทางด้านสังคมวัฒนธรรม มาเป็นเครื่องแบ่งก็ได้ ทั้งนี้ก็แล้วแต่ความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

สรุปได้ว่าเขตแดนหรือชายแดนนั้นเกิดขึ้นก่อนพรมแดน มีลักษณะเป็นบริเวณ ๆ ที่มีความไม่แน่นอน ส่วนพรมแดนนั้นจะต้องมีการกำหนดแน่นอน โดยมี เส้นพรมแดนมีการปักปันบริเวณกันชัดเจนระหว่างรัฐสองรัฐและพรมแดนจะทำหน้าที่เป็นจุดสิ้นสุดอำนาจอธิปไตยของรัฐ

2. งานวิจัยเกี่ยวกับการวางแผนและพัฒนา ชุมชนบริเวณพรมแดนหรือชายแดน

2.1 ประสงค์ ชิงชัย (2522) ได้ศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจสังคม การเมืองและอื่น ๆ ของบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-มาเลเซีย โดยเฉพาะในแง่การเปรียบเทียบสภาพเศรษฐกิจโดยทั่ว ๆ ไปของบริเวณพื้นที่ดังกล่าว เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการพิจารณาวางแผนพัฒนาพื้นที่บริเวณชายแดนไทย โดยสรุปพบว่า สภาพเศรษฐกิจของบริเวณชายแดนไทยนั้นด้อยกว่าบริเวณชายแดนมาเลเซีย พิจารณาจากมูลค่าผลิตภัณฑ์รวมทั้งสองบริเวณแล้ว บริเวณพื้นที่ชายแดนมาเลเซียจะสูงกว่าบริเวณชายแดนไทยมากกว่า 3 เท่า นับว่าบริเวณชายแดนมาเลเซียมีเศรษฐกิจมั่นคงและเป็นผลให้รายได้ต่อหัวของมาเลเซียในแต่ละปีสูงกว่ารายได้ต่อหัวของไทยตลอดมา

2.2 Raj Bala และ Gopal Krishan (2524) ได้ศึกษาความเป็นเมืองบริเวณภูมิภาคชายแดน กรณีชายแดนอินเดียกับปากีสถาน ได้ข้อสรุปว่า ธรรมชาติและระดับความสำคัญของพรมแดนระหว่างประเทศจะขึ้นอยู่กับอายุของพรมแดน ลักษณะของภูมิภาคที่ถูกแบ่งและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง การเจริญเติบโตของความเป็นเมืองจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ชายแดนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากทั้งสองประเทศมีความขัดแย้งกันแล้วจะมีผลทำให้นักลงทุนด้านอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ไม่มั่นใจในความปลอดภัย ธุรกิจการค้า การบริการ หรือ การก่อสร้างอาคารบ้านเรือนในบริเวณชายแดนก็จะชะงักลง ส่วนนักลงทุนเก่าแก่ที่มีกิจการอยู่ในบริเวณนั้นก็จะพยายามหาที่ตั้งใหม่ที่มีความปลอดภัยมากกว่าเดิม จึงส่งผลให้เกิดการไหลเวียนของ

เงินทุนพร้อมกับการอพยพของผู้ใช้แรงงานออกจากพื้นที่ชายแดนนั้น กิจการต่าง ๆ ในเมืองจะหยุดชะงักลงเพราะไม่สามารถจะขยายพื้นที่บริการเข้าไปยังบริเวณชายแดนของอีกประเทศหนึ่งได้ ลักษณะการทรุดตัวของชุมชนเมืองนั้น เมืองใหญ่จะทรุดตัวมากกว่าเมืองขนาดเล็ก และเมืองอุตสาหกรรมจะขยายตัวช้ากว่าเมืองการค้า วิกฤตการณ์เกี่ยวกับชายแดนจะมีผลกระทบมากหรือน้อยนั้น จะขึ้นอยู่กับระยะทางห่างจากพรมแดน เมืองที่อยู่ใกล้พรมแดนย่อมจะได้รับผลกระทบกระเทือนมากกว่าเมืองที่อยู่ในรัศมีที่ไกลออกไป

2.3 ปี พ.ศ. 2527 นายมนตรี ศักดิ์เมือง นิสิตปริญญาโท ภาควิชาผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง แนวทางการวางแผนการใช้ที่ดินของชุมชนเมืองในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ : กรณีศึกษาชุมชนเมืองยะลา โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระดับคือ ระดับภูมิภาคและระดับชุมชน ในระดับภูมิภาคนั้นได้ศึกษาถึงโครงสร้างทั่วไปของภูมิภาคในด้านภูมิศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจและประชากร ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรม จากการศึกษาได้ชี้ให้เห็นถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของภูมิภาคนี้ 2 ประการด้วยกันคือ ลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ที่มีภูมิประเทศเป็นพรมแดนต่อเนื่องกับประเทศมาเลเซีย กับลักษณะพิเศษทางสังคมที่เป็นภูมิภาคที่มีประชากรนับถือศาสนาอิสลามเป็นชนกลุ่มใหญ่เหมือนกับประชากรในมาเลเซีย

ส่วนในระดับชุมชนนั้น ได้เน้นถึงลักษณะการใช้ที่ดินเป็นหลักในที่สุดก็ได้เสนอถึงปัจจัยที่ต้องคำนึงเพิ่มเติมในกระบวนการวางแผนสำหรับภูมิภาคนี้ อีก 3 ประการ คือ

1. การวางแผนภูมิกาคนี้ต้องเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตที่ดีภายใต้วัฒนธรรมอิสลาม
2. จะต้องคำนึงถึงการแข่งขันเชิงพื้นที่กับภูมิกาคตอนเหนือของมาเลเซีย
3. จะต้องคำนึงถึงความมั่นคงของชาติ

และเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมาย นายมนตรี ศักดิ์เมือง ได้เสนอแนวทางการวางแผนการใช้ที่ดินในชุมชนเมืองยะลา โดยแยกออกเป็น 2 กลุ่ม รูปแบบคือ

1. รูปแบบการใช้ที่ดินโดยส่วนรวม คือ ให้คงรูปแบบตามที่ผังเมืองเดิมวางไว้ โดยให้มีกิจกรรมต่าง ๆ เหมือนกับชุมชนเมืองทั่วไปกลุ่มหนึ่ง
2. อีกกลุ่มหนึ่งนั้น เป็นรูปแบบการใช้ที่ดินเฉพาะชุมชนอิสลาม โดยได้เสนอแนะให้สงวนพื้นที่ส่วนหนึ่งในชุมชน เพื่อการบริการต่อการดำรงชีวิตภายใต้วัฒนธรรมอิสลาม ด้วยการ

เน้นโครงสร้างทางกายภาพ และการบริการสังคม และให้มีการควบคุมไม่ให้มีกิจกรรมที่ขัดต่อบทบัญญัติทางศาสนาอิสลาม ซึ่ง ในการกำหนดพื้นที่ชุมชนอิสลามนั้นก็ด้วยการพิจารณาจากผ่านที่มีชาวมุสลิมเกาะกลุ่มอาศัยอยู่หนาแน่นเป็นสำคัญ

และในปี พ.ศ. 2527 นี้ นายอาแว ดูหาตา นิสิตปริญญาโท ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาเมืองชายแดนภาคใต้ : ศึกษากรณีเทศบาลตำบลสุโหงโกลก โดยได้ศึกษาถึงสภาพพื้นฐานทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมของภูมิภาคสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ในแง่สังคม และเศรษฐกิจระหว่างชายแดนไทยและมาเลเซีย ตลอดจนศึกษาเปรียบเทียบทางด้านเศรษฐกิจและสาธารณูปโภคพื้นฐานของสองพื้นที่ดังกล่าวด้วย ซึ่งได้ข้อค้นพบสอดคล้องกับผลการศึกษานายมนตรี คักดีเมือง ทั้งในแง่ลักษณะพิเศษเฉพาะตัวของภูมิภาค และเงื่อนไขเบื้องต้นในการวางแผน และจากการศึกษาของนายอาแว ดูหาตา ยังพบว่า บริเวณชายแดนไทยและมาเลเซียมีความผูกพันทางด้านสังคมและเศรษฐกิจอย่างเหนียวแน่น แต่สภาพทางด้านเศรษฐกิจและการบริการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน โดยทั่วไปนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับแล้ว ชายแดนมาเลเซียมีความมั่นคงและมีความพร้อมมากกว่าไทยซึ่งจากสภาพดังกล่าว ทำให้ภูมิภาคนี้มีปัญหาเฉพาะหลายปัญหา เช่น ปัญหาขบวนการแบ่งแยกดินแดน ปัญหาการแข่งขันเชิงพื้นที่กับประเทศมาเลเซีย เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ล้วนมีผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติทั้งสิ้น

ส่วนการวิจัย เพื่อนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายการพัฒนาชุมชน เทศบาลตำบลสุโหงโกลก มีลักษณะการใช้ที่ดินที่พัฒนาขึ้นโดยเอกชนเป็นหลัก มีการขยายตัวทางด้านการบันเทิง เรืองรมย์เป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยความได้เปรียบในด้านที่ตั้ง ความแตกต่างด้านเศรษฐกิจระหว่างไทยกับมาเลเซีย ลักษณะทางด้านสังคมวัฒนธรรม ความปลอดภัย ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ติดต่อกัน พร้อมกันนั้นก็ได้อธิบายให้เห็นปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนทั้งที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันและที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต เช่น ปัญหาฐานเศรษฐกิจของชุมชนที่แคบเกินไป เนื่องจากมีการทุ่มเทการลงทุนด้านธุรกิจการบันเทิง เรืองรมย์ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซีย โดยเฉพาะ ซึ่งเป็นการลงทุนที่มีความเสี่ยงสูงมากเพราะบริเวณนี้ยังไม่มีพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

เท่าที่ควร และ สุตท้ายผู้วิจัยได้เสนอแนวนโยบาย ในการวางแผนพัฒนาชุมชนเทศบาลตำบล สู่ไทโก-ลก ให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวบริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย โดยเน้นให้มีการ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติและวัฒนธรรมในบริเวณลุ่มแม่น้ำ โก-ลก เป็นส่วนประกอบ

2.4 นิสากร วิทย์ปรีชากุล (2533) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ เรื่องบทบาทของ โครงข่ายทางสังคมในการเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานในประเทศมาเลเซีย : กรณีศึกษาหมู่บ้าน จะรัง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี พบว่าการเคลื่อนย้ายแรงงานจากบ้านจะรังเข้าไปทำ งานในประเทศมาเลเซียเกิดขึ้น เนื่องจากมีการเชื่อมโยงของโครงข่ายทางสังคมในชุมชนต้นทาง และชุมชนปลายทาง ทั้งนี้เพราะผู้เคลื่อนย้ายจะไม่ถูกตัดขาดจากชุมชนต้นทางโดยสิ้นเชิง พวกเขา ยังคงมีความผูกพันและรักษาความสัมพันธ์ไว้ได้

โดยสรุปแล้วงานวิจัยเกี่ยวกับการวางแผนและพัฒนาชุมชนบริเวณพรหมแดนหรือชายแดน หรือชายแดนนั้นยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก ที่ผ่านมานักวิจัยจะให้ความสนใจศึกษาชุมชนเมือง ชายแดนมากกว่า เช่น ผลงานของนายมนตรี สักดิ์เมือง ได้ทำการศึกษาการวางแผนการใช้ ที่ดินของชุมชนเมืองยะลา และนายอาแว ฆูหาดา ได้ทำการศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาเทศบาล ตำบลสู่ไทโก-ลก ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับพื้นที่ชนบทชายแดนนั้นมักจะทำการศึกษาโดยกองทัพและ เน้นในเรื่องความมั่นคงของชาติเป็นหลักเมื่อ 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา เนื่องจากประเทศถูกภัย คอมมิวนิสต์คุกคาม เช่น การป้องกันและพัฒนาหมู่บ้านชายแดนโดยพันเอกชาติรี ชำนาญกุล การ พัฒนาชนบทตามชายแดนของประเทศไทย ให้มีอาชีพและที่พักอาศัยโดยพันเอกชุ่ม แก่นทับทิมส่วน การศึกษาที่ครอบคลุมถึงสภาพเศรษฐกิจ สังคมบริเวณชายแดนทั้งระดับชุมชนเมือง และชนบท เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนานับเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่ง